Kęstutis A. Trimakas

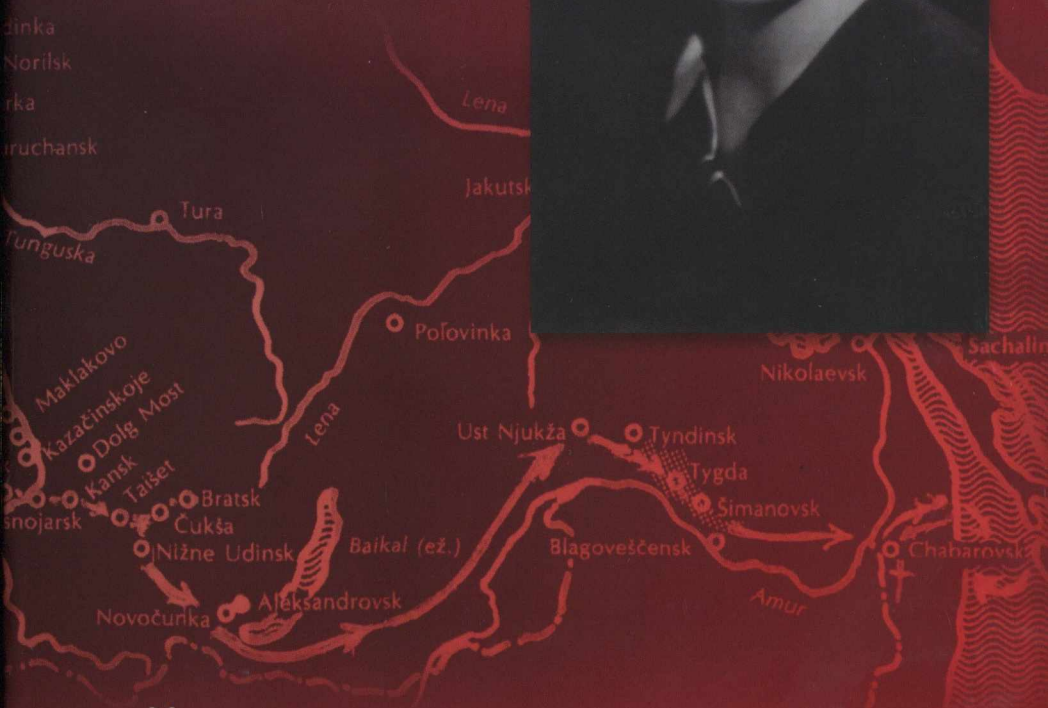

ŠAUKSMAS iš SIBIRO

Adelė Dirsytė ir kalėjime sukurta maldaknygė

Kun. dr. Kęstutis A. Trimakas

ŠAUKSMAS iš SIBIRO

Adelė Dirsytė ir kalėjime sudaryta maldaknygė

Š. Amerikos ateitininkų taryba ir
Marijonų talkininkų centro leidykla
Kaunas, 2005

UDK 23/28(474.5)
Tr-141

Šią knygutę išleido kun. Kęstutis A. Trimakas šviesiam atminimui savo Mamos, Antaninos Jakševičiūtės Trimakienės - seselės Ritos, kurią gerasis Dievas pašaukė pas Save 2005 metų birželio mėnesio 13 dieną.

ISBN 9955-629-06-1
© Marijonų talkininkų centras, 2005

TURINYS

Pratarmė
Apvaizdos pasiųsta apaštalavo Sibire
Arkivysk. Sigitas Tamkevičius SJ
5

ADELĖS DIRSYTĖS GYVENIMAS IR VEIKLA

I. LIETUVOJE (1909—1947)
7
II. SIBIRE (1947—1955)
14

Priedai
1. Maldaknygę rekomendavo septyni kardinolai
20
2. Malda, prašant A. Dirsytę paskelbti palaimintąja
23

Iliustracijos
Adelės Dirsytės atvaizdas
4
Adelės Dirsytės kryžiaus kelias
nuo Vilniaus iki Chabarovsko
13
Sibiro maldaknygės vertimų kolekcija
24

Adelė Dirsytė

APVAIZDOS PASIŲSTA APAŠTALAVO SIBIRE

Mūsų amžiuje vėl atsirado kankinių — tai dažnai neįvardyti, beveik „nežinomi kariai", kovoją už didį Dievo reikalą. Kiek įmanoma, jų liudijimas Bažnyčioje neturi būti prarastas.

Popiežius Jonas Paulius II, apaštalinis laiškas *Trečiajam tūkstantmečiui artėjant*, 1994 11 10

Vadovaujantis šiuo popiežiaus Jono Pauliaus II laišku ir tikinčiųjų prašymu, buvo pradėta Adelės Dirsytės kanonizacijos byla (...) Gimusi Lietuvos kaime, augusi katalikiškoje šeimoje, iš pat mažens apsupta artimo meilės ir pagarbos pareigai, mokykloje ir gimnazijoje, moksleivių ateitininkų būrelyje subrandino idealistinius Dievo, Tėvynės ir artimo meilės principus. Įstojusi į Universiteto Teologijos filosofijos fakultetą nuosekliai rengėsi ugdyti jaunimą, o studenčių ateitininkių „Birutės" draugijoje stengėsi ateitininkų idealus diegti praktikoje.

Antrosios sovietinės okupacijos metais liko ištikima savo pareigai žodžiu, pavyzdžiu ir darbais liudyti tikėjimą, vėliau, Apvaizdos pasiųsta apaštalavo sovietinių lagerių pragare. Čia atsiskleidė jos dvasiniame gyvenime išugdyta maldos ir aukos jėga, profesionali pedagogės ir visuomeninkės kompetencija saugant jos aplinkoje atsidūrusias mergaites. Sunkus fizinis darbas, alkis, nuovargis nenustelbė jos pastangų padėti kitiems. Atokvėpio valandomis ji organizavo pokalbius, rengė diskusijas (...)

Sovietiniuose lageriuose labai intensyviai buvo vykdoma visuotinio nužmoginimo ir naikinimo politika. A. Dirsytė asmenybei išsaugoti naudojo įvairius pažinimą ir kūrybinę veiklą skatinančius būdus (...) Kaip patvariausią dvasinę atramą matė tikėjimo uolumu, maldos galia vienytis su Kūrėju, sutvirtėti, kad būtų apgintas savo ir pasaulio dieviškumas, kad savuoju pavyzdžiu būtų pabudintas atšalusių širdžių tikėjimas.

Geriausiai A. Dirsytės mintis paliudija jos maldaknygė, parašyta lageryje, išgarsinusi Lietuvos vardą visame pasaulyje; ji amžiams išliks kaip paminklas nenugalimai Kristaus šviesai.

Už savo veiklą Adelė Dirsytė lageryje buvo nuolat persekiojama ir kankinama (...) Negrįžo į savo Tėvynę, tačiau jos maldaknygė pasklido po visą pasaulį kaip dvasinės pergalės liudytoja, o mokytojos kankinės pavyzdys visada žavės ir kels aukštyn su jos gyvenimu susipažinusius skaitytojus.

Arkivyskupas Sigitas Tamkevičius SJ

Iš monografijos *Adelė Dirsytė: gyvenimas ir darbai* įvado, p. 7—9

ADELĖS DIRSYTĖS GYVENIMAS IR VEIKLA

I. LIETUVOJE (1909—1947)

Kai 1958 metais Jungtines Amerikos Valstijas pasiekė Sibiro tremtinių maldaknygė *Marija, gelbėki mus*, nieko kito nebuvo žinoma apie jos autorę, kaip tik maldaknygę atlydėjusiame laiškelyje dvi jos vardo raidės — *Ad*. 1990 metais jau buvo žinoma, kad tai Sibire kalinta ir mirusi mokytoja Adelė Dirsytė. Per dešimt metų apie ją sužinota tiek, kad dutūkstantųjų metų išvakarėse buvo pradėta jos beatifikacijos byla. Praėjus dar trejiems metams, buvo išspausdinta 574 puslapių monografija. Ji byloja apie Adelės gyvenimą, veiklą ir paliktus raštus. Vartydamas šio veikalo lapus, randi atsakymą, kodėl norima apie ją daugiau sužinoti ir kodėl šios monografijos žinios tėra jos asmenybės paslapties įžanga.

Ruošiantis gyvenimui

Adelės tėvai — Antanas Dirsė ir Agota Ragaišytė — buvo darbštūs ir tikintys ūkininkai, gyvenę Šėtos valsčiuje ne per toli nuo Kėdainių, Nevėžio žemumoje. Jie susilaukė trijų sūnų ir trijų dukterų. Adelė gimė 1909 m. balandžio 15 d. Vyresniesiems vaikams teko dirbti ūkio darbus; jaunesniems, tarp jų ir Adelei, tėvai leido pasimokyti. Adelė ypač linko į mokslą: ji mokėsi Aukštųjų Kaplių pradžios mokykloje dvejus metus (1917—1919), Šėtos progimnazijoje beveik penkerius (1919—1924) ir Kėdainių gimnazijoje beveik trejus (1925—1928). Tačiau jai ir to nebuvo gana. Tėvai jai leido ir ji vienintelė iš šeimos baigė aukštąjį mokslą.

Vytauto Didžiojo universitete

1928 m. rudenį Adelė buvo priimta į Lietuvos Universitetą Kaune (nuo 1930 m. vadinamas Vytauto Didžiojo universitetu), į Teologijos filosofijos fakulteto filosofijos skyrių. Pagrindine specialybe ji pasirinko germanistiką, t. y. vokiečių

kalbą ir literatūrą, su šalutinėmis lietuvių kalbos, literatūros studijomis, pedagogika ir psichologija. Pastarųjų mokslų pasirinkimas rodė, kad ji norėjo tapti kalbų mokytoja.

Žinomi dėstytojai

Tuo metu Vytauto Didžiojo universitetas, o ypač Teologijos filosofijos fakultetas, turėjo nemaža rinktinių mokslo specialistų, kurių paskaitų kursus teko išklausyti ir Adelei per ketverius mokslo metus. Pagrindinis germanistikos dėstytojas buvo Lietuvą pamilęs šveicaras prof. Juozas Eretas. Adelė klausė jo vokiečių kalbos, literatūros istorijos paskaitų, taip pat atliko jo vadovaujamas germanistikos pratybas. Įvairias lietuvių kalbos disciplinas jai dėstė du žinomi kalbininkai Juozas Balčikonis ir Antanas Salys. Platų lietuvių literatūros istorijos kursų ciklą tuomet skaitė doktoratą neseniai įsigijęs Vincas Mykolaitis Putinas, o kitų kursų paskaitas — ką tik literatūros daktaru tapęs Jonas Grinius. Lietuvių literatūrą jai dėstė ir poetas prof. kun. Jonas Mačiulis-Maironis.

Dar paminėtini bent keturi kiti dėstytojai: pedagogikos — prof. Pranas Dovydaitis ir prof. Stasys Šalkauskis, psichologijos — vysk. prof. Mečislovas Reinys, etikos — pedagogas Ignas Malinauskas.

Turėdama tokius puikius dėstytojus, pastabi ir atvira gerai įtakai studentė Adelė užsidegė meile kalbai ir literatūrai, taip pat įgijo pedagogei tinkamų įgūdžių.

Studentė ateitininkė

1928 metais universitete įsisteigė „Birutės" ateitininkių studenčių draugovė. Tais pačiais metais universitetą lankyti pradėjusi Adelė, anksčiau Kėdainių gimnazijoje buvusi moksleivė ateitininkė, įstojo į tą draugiją, o 1931 metais ji išrenkama į tos draugijos valdybą kronikos vedėjos pareigoms. Buvo veikli narė iki 1932 metų, bet, tėvui staiga mirus ir pritrūkus pinigų, turėjo universiteto lankymą nutraukti ir ieškoti darbo. Kartu nustojo lankyti draugijos susirinkimus.

Katalikių organizacijoje

1935 metais įsidarbino Lietuvių katalikių moterų draugijoje, o nuo 1937 metų galo tapo tos draugijos reikalų vedėja. Uoliai vykdydama tas pareigas, ji tapo viena pagrindinių tos sąjungos veikėjų iki 1940 metų, kai okupuotoje Lietuvoje buvo sustabdyta šios katalikiškos organizacijos veikla. Ypač nuo 1938 metų pradžios jai atsivėrė platus darbo laukas: ji steigė naujus draugijos skyrius, organizavo kursus moterims, tiems kursams vadovavo, skaitė paskaitas; vienas iš didžiausių jos darbų - jos 20 paskaitų kursas Kražių rajone 1938 10 21—23.

Jos paskaitų temos: „Moteris — auklėtoja", „Moteris — tautos gelbėtoja", „Dabartiniai motinos uždaviniai", „Jaunųjų motinų organizavimas", „Lietuvė — namų kultūros kėlime", „Tobulinkime namų ūkio kultūrą" , „Organizuota katalikė gyvenime".

Tuo pačiu metu Adelė rašė ir į katalikių moterų spaudą panašiomis temomis: „Marija ir Ieva" , „Mergaitė — namų širdis", „Lietuvos moterų religinis judėjimas", „Kentėjimai artina prie Dievo", „Šventosios Mortos pavyzdžiu", „Tikrasis kovos būdas su girtavimu", „Mūsų draugijos veikimo bruožai".

Diplominis darbas

Nors ir nebelankė universiteto ir daug dirbo Lietuvių katalikių moterų draugijoje, Adelė universitetą pabaigė — išlaikė neužbaigtų kursų egzaminus ir parašė diplominį darbą. Šiam darbui ji pasirinko tuomet dar gyvą jau pagarsėjusią vokiečių rašytoją, 1925 metais tapusią katalike, Gertrūdą von Le Fort. Ją patraukė šios giliai mąstančios autorės raštai. Studijos įžangoje Adelė rašė: „Jos religinės idėjos susipynusios su jausmais ir kovomis. Skaitydamas jos kūrinius jauti, jog juos ji parašė savo širdies krauju: jauti juose tiesos ilgesį ir dėkingumą Visagaliui už atrastą kelią".

Studija pavadinta *Baronaitės Gertrūdos von Le Fort epinė kūryba*. Joje Adelė nagrinėjo dvi ypač šiai rašytojai būdingas temas: 1) moters paskirtis amžinumo požiūriu, laike ir nepriklausomai nuo laiko (*Die ewige Frau, Amžinoji moteris*, 1934) ir 2) indi-

vide ir žmonijos istorijoje vykstanti dvasinė kova tarp tiesos ir melo, tarp gėrio ir blogio, tarp krikščionybės ir pagonybės (*Das Schweisstuch der Veronika, Veronikos skarelė*, 1928; *Der Papst aus dem Ghetto, Popiežius iš geto*, 1930; *Die letzte am Schafott, Paskutinė ant ešafoto*, 1931). Epiniuose Le Fort kūriniuose moterys dažnai yra pagrindinės veikėjos ir bent kai kurios jų tiesa, gėriu ar drąsa artėja prie idealios moters.

1940 metų pradžioje Adelė Dirsytė tapo diplomuota mokytoja — kaip tik laiku, nes netrukus Raudonoji armija okupavo Lietuvą ir universitetas buvo uždarytas.

Pedagoginis darbas okupacijos metais

Pirmojo sovietmečio laikotarpiu (1940—1941) Adelė dirbo vokiečių kalbos mokytoja mergaičių gimnazijoje Vilniuje, o vokiečių okupacijos metu (1941—1944) — antroje valstybinėje vidurinėje amatų mokykloje, kur mokėsi berniukai ir mergaitės. Antrojo sovietmečio laiku, nuo 1944 m. ji mokė Salomėjos Nėries vidurinėje mokykloje ir buvo 48 mergaičių auklėtoja, taip pat dirbo suaugusiųjų Liaudies universitete, ten buvo direktoriaus pavaduotoja.

Slapta ateitininkų veikla

Prasidėjus antrajai sovietų okupacijai, 1944 m. rudenį, mokslo metų pradžioje arkivysk. Mečislovas Reinys paskyrė kun. B. Baliuką Vilniaus ateitininkų dvasios vadu, kad nenutrūktų jų veikla. Buvo sudaryta Vilniaus miesto ateitininkų vadovybė, kurioje mokytoja Adelė Dirsytė prisiėmė pareigas globoti gimnazijų ateitininkus. Ji rūpinosi jais, kiek galėdama, ypač savo gimnazijoje.

Po daugelio metų ne viena buvusi Dirsytės mokinė liudijo apie jos ateitininkišką veiklą. Aldona Bielinytė prisiminė (žr. monografiją, 500 p.): „Adelė Dirsytė atrado kelią į mūsų širdis... palengva užsimezgė su ja artimesni ryšiai. Auklėtoja pakvietė mus į ateitininkų susirinkimą. Buvome sužavėtos Stefanijos Ladigienės paskaitų, vėliau su mumis bendravo ir kiti labai įdomūs žmonės ir mes įsitraukėme į ateitininkų veiklą. Kiekviena gavome konkrečius uždavinius. Aš su drau-

ge globojome dvi šeimas. Trims senutėms seserims invalidėms atnešdavome... maisto produktų, pjovėm ir kapojom malkas, sutvarkydavome jų skurdų būstą... Kita šeima — tai našlė su penkiais berniukais nuo vienerių iki penkerių metų amžiaus. Mes rinkome aukas tai gausiai šeimai paremti".

Štai kokia buvo toji ateitininkų veikla, už kurią, kaip „kontrrevoliucinę", Adelė Dirsytė, Stefanija Ladigienė, Juozas Brazauskas ir kiti buvo suimti, nuteisti ir ištremti.

Areštuota, tardyta, nuteista

Sovietų valdžios saugumas į Adelę Dirsytę atkreipė dėmesį, kai jos auklėjamos moksleivės nutarė švęsti visų Šventųjų šventę (1945 11 01): užuot ėjusios į mokyklą, jos dalyvavo pamaldose bažnyčioje. Dėl viso to ilgą laiką buvo tardoma jų auklėtoja.

Mokytojos Dirsytės pažįstamas, ateitininkų vadovas, nuoširdus katalikas patriotas Juozas Brazauskas nesiribojo ateitininkų veikla, bet slapta palaikė ryšį su Lietuvos partizanais, jiems teikdamas medikamentų, spausdinimo priemonių ir žinių. Jis buvo areštuotas, bet pabėgo iš NKVD pastato. Slapstydamasis Vilniuje užėjo pas Dirsytę ir paprašė nakvynės. Ji parūpino kambarį nuoširdžios ateitininkų veikėjos Stefanijos Ladigienės bute, kur ir pati nuomojo kambarį. Rytojaus dieną, jam buvo surasta vieta kitur. Dirsytė nunešdavo jam maisto, kai ką perduodavo ir iš jo žmonos. Adelė tai darė iš artimo meilės, bet sovietų valdžios saugumui tai buvo „įrodymas", kad ji remia „kontrrevoliucines ginkluotas gaujas".

1946 m. kovo 6 d. naktį Adelė Dirsytė areštuojama kagėbisto, lydimo ginkluotų kareivių. Arešto įsakymo dar nė nebuvo: jis buvo parašytas kovo 15 d., o patvirtintas kovo 18 d. Tardymai prasidėjo kovo 14 d. Tardymo protokolai dažnai būdavo trumpi, vos puslapis trumpų klausimų ir atsakymų, kuriems užtektų gal tik penkių minučių, bet tardymai trukdavo po penkias valandas ir dar ilgiau (pvz., kovo 19, kai, nors verčiama, ji neprisipažino priklausiusi „antisovietinei Ateitininkų organizacijai", tardymas naktį tęsėsi, kaip protokole pažymėta, nuo 21 val. iki 3 val. 30 min., taigi 6 val. 30 min.

Protokoluose tardytojai turėjo parodyti, kad jų darbas „neša" vaisių. Į tardomosios lūpas jie tiesiog įdėdavo „prisipažinimus" jų pačių suredaguotomis frazėmis, kaip tame pačiame kovo 19 d. tardymo protokole: „dauguma mano rašytų straipsnių (*Moteryje* — K. T.) buvo propaganda — nukreipti prieš Sovietų Sąjungą. Tokių straipsnių parašiau keletą". Tai visiška netiesa. Dirsytė negalėjo taip prisipažinti: visi jos straipsniai buvo apie moters ar motinos vaidmenį, Lietuvos katalikių moterų draugiją ir pan., išskyrus vieną, kuris pavadintas "Motina, komunizmas ir kova su juo" (*Moteris*, 1938, nr. 1). Jame autorė užsimena apie komunizmo pavojų Lietuvoje: jis yra prieš religiją, tautiškumą ir šeimos šventumą; Sovietų Sąjungoje šeimos šventumas atmetamas, daug vaikų gimsta ne santuokoje, vaikai tampa benamiais, kriminalistais. Autorė ragina moteris ir motinas užlaikyti šeimos šventumą. Dirsytė negalėjo paneigti, kad ji yra to straipsnio autorė (*Moters* žurnalas su tuo straipsniu buvo rastas pas ją kratos metu). Visa tai buvo išpūsta ir ji buvo rasta „kalta": „Jūs skelbėte spaudoje aršius Sovietų Sąjungą šmeižiančius straipsnius" (kaltinimas kovo 29 tardymo protokole).

Kiekvieno tardymo protokolo „tikslumą" patvirtindavo tardytojo ir tardomos Adelės Dirsytės parašai. Jos parašas galėjo būti arba falsifikuotas, arba žiauria prievarta išgautas.

Tardymai atliekami individualiai, bet Lietuvos TSR MVD Karo Tribunolo teismas vykdomas dešimties asmenų grupei, kurioje buvo Juozas Brazauskas, Adelė Dirsytė, Stefanija Ladigienė ir kiti. Visi rasti kalti pagal įstatymų straipsnius RTFSR BK 58-1 „a", 58-11 („tėvynės išdavimas"): „būdami kontrrevoliucinės Ateitininkų organizacijos (...) nariai ligi suėmimo dienos vykdė aktyvią antisovietinę veiklą (...) palaikė ryšius su ginkluotomis kontrrevoliucinėmis gaujomis"... Juozas Brazauskas, Adelė Dirsytė, Stefanija Ladigienė ir kiti penki nuteisiami po 10 metų laisvės atėmimo pataisos darbų lageriuose ir vėliau einančiu teisių apribojimu 5 metams. Likusiems dviem teisiamiesiems bausmė perpus mažesnė.

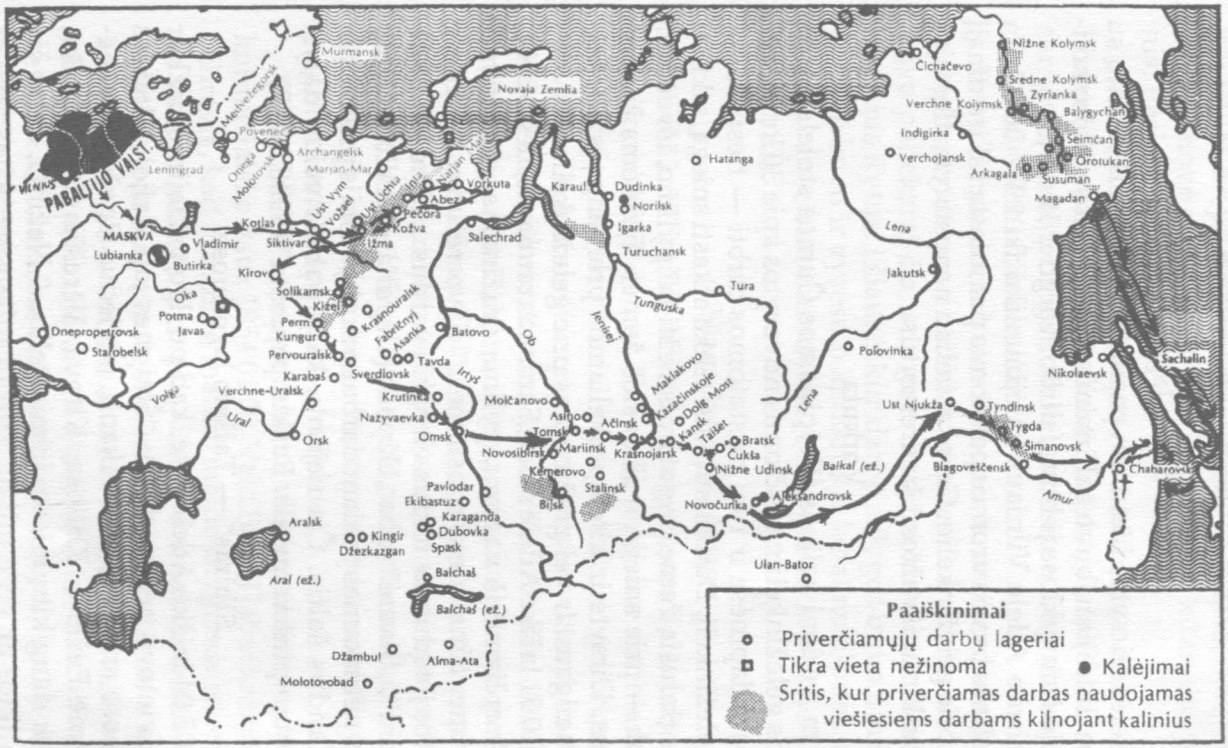

Paaiškinimai

- Priverčiamųjų darbų lageriai
- Tikra vieta nežinoma
- Kalėjimai
- Sritis, kur priverčiamas darbas naudojamas viešiesiems darbams kilnojant kalinius

ADELĖS DIRSYTĖS „KRYŽIAUS KELIAS“

nuo Vilniaus (suimta 1946 m.; išvežta 1947 m.) iki Chabarovsko (mirė 1955 m.)

II. SIBIRE (1947—1955)

Sibiro darbo lageriuose

Iš Adelės Dirsytės Lietuvon pasiųstų laiškų ir iš kalintų su ja moterų liudijimų buvo galima nustatyti, kuriose Sibiro koncentracijos stovyklose ji buvo, dirbo, vargo ir kentėjo.

Po teismo Adelė Vilniaus kalėjime liko iki 1947 06 05. Tą dieną kalinės buvo varomos pėsčiomis per miestą į skirstomąjį punktą prie geležinkelio. Gerokai vėliau nenustatytą dieną jos buvo traukiniu išvežtos į šiaurės rytus.

Vorkuta

1947 m. rudenį kalinės išlaipinamos Čumos stotelėje prie Vorkutos geležinkelio; pėsčiomis nuvarytos apie 30 km, įkurdinamos palapinėse ir tuoj pristatomos dirbti — tiesti užpoliarinį geležinkelį. Darbas sunkus: tenka atkasti sniegą, atkirsti gabalais įšalusią žemę, rogutėmis vežti iki pylimo, išversti ir vėl atgal — prie sniego ir įšalusios žemės. Fizinėms jėgoms išsisėmus, Dirsytė ir kitos perkeliamos prie lengvesnių darbų, bet neilgam. Ir vėl grąžinamos prie geležinkelio.

1948 10 31 laiške Adelė rašė: „Samanas rauname, nešiojame, žvyrą išverčiame iš vagonų, pylimą gražiname, akmenimis grindžiame, tiltui vietą ruošiame..." Savo retuose laiškuose šalia datos ji teduoda tokius vietovių vardus: „Tundra", „Šaltoji tundra", „Šiaurė" arba „Užpolis (Užpoliarė)". Vidurziemy klimatas netinkamas tokiam darbui primityviomis priemonėmis: „Kandus šaltis. Čia nejunti, kaip pabąla veido dalys. Rankų, kojų pirštai nušąla. Paskui pajuosta" (1948 12 17).

„Sibiras" — Taišeto lageriuose

1949 05 04 laiške Adelė rašė, kad po ilgo vežiojimo kažkur sustojo (vietovė nenurodyta): "Štai mes jau Azijoj, Altajaus aukštumose, matėme lėtai tekantį, jau ledus išnešusį Jenisiejų, matėme Pečiorą, Kotlosą, Kirovą, Vereščiaginą, Omską, Tomską ir daug kitų miestų ir miestelių..." Nežinia, ar jos čia buvo paliktos ar vežė toliau. Turbūt toliau, nes kitas laiškas

parašytas tik po 5 mėnesių rusiškai. Trumpas, daug nesakantis, o vietovė nurodyta „Sibir". Panašus ir kitas, dar trumpesnis. Paskui — tyla.

Iš kitų liudijimų nustatyta, kad vienerius metus Adelei ir kitoms lietuvaitėms teko dirbti Taišeto griežto režimo lageryje (ar lageriuose) prie geležinkelio tiesimo (net skaldyti akmenis) ir kirsti medžius miške.

Bent klimatas čia buvo šiltesnis ir sveikesnės sąlygos. Po metų buvo daroma atranka: silpnesni ir vyresnio amžiaus buvo paliekami čia; stipresni ir jauni buvo siunčiami į Tolimuosius Rytus, į šiaurę, kur darbo sąlygos buvo itin sunkios. Dirsytė buvo ir vyresnio amžiaus ir labai nusilpusi, bet, greičiausiai specialiu nurodymu, buvo parinkta vykti į Tolimuosius Rytus.

Magadanas, Kolyma

1950 11 22 laiške ir kituose dviejuose laiškuose vietovė nurodoma Magadanas. Tai vieta pačiame rytiniame Sibiro pakraštyje, iš kur kaliniai būdavo vežami į koncentracijos stovyklas Kolymos šiaurėje, daugiausia — statybos darbams. 1951 07 06 laiške artimam giminaičiui Stasiui Adelė pirmą kartą prisipažįsta: „Būna laikotarpių, kai dvasia pailsta, kad jauti lyg apleidimą. Tokia nuotaika buvo mane apnikusi, bet dabar ramybė atėjo". Išsiilgusi saviškių ir tėvynės. Mini, kad negauna laiškų. 1953 m. ypatingu religiniu susikaupimu švenčia Vasario 16-ąją (tą dieną buvo parašyta maldaknygė *Marija, gelbėki mus*), o paskui — Velykas.

Vėliau laiškai nebepasirašomi, vietovė nebenurodoma. Paskutinio laiško data: 1954 01 06. Valdžia vėl labai kreipia dėmesį į Dirsytę, kad ji žodžiu, malda, maldaknygėmis stipriai palaiko kalinių moralę ir dvasią. Pas ją dažnai daromos kratos. Ji dažnai tardoma, vis ilgesniam laikui uždaroma karceryje, kankinama. 1954—1955 m. žiemą kažkur išvežta, žiauriai kankinta. Grįžo palaužta, išsekinta fiziškai ir psichiškai. Vėl išvežama. Oficialiame dokumente užrašyta, kad ji mirė Chabarovske 1955 09 26.

Laiškai iš lagerių

Adelės Dirsytės laiškai giminėms ir pažįstamiems pasižymi teigiama nuotaika, neminimi neigiami dalykai (autorė žino, kad laiškai cenzūruojami). Ją domina žinios apie artimuosius ir jų dvasinė būsena. Laiškuose daug religinių ir tautinių minčių. Pateiksime tik keturias ištraukas, atskleidžiančias, kaip ji, Dievo remiama, jaučiasi ir kaip vertina išgyvenamos nelaisvės patirtį.

„Šiandien mane ypač domina sielų originalumas (...) Šioj aplinkoj ir save lengviau išlukštenti. O koks didelis sielų pasaulis ir koks didelis Kūrėjas, pašaukęs amžinam gyvenimui jas" (Tundra, 1948 10 21).

„Nežinojau, kad už mirtį baisesnė, už gyvybę brangesnė — kančia... Nesu nelaiminga. Be šio gyvenimo būčiau tik nesubrendęs vaikas, gyvenimą tik čia pamačiau, pajutau" (Užpoliarė, 1949 03 20).

„Aš esu labai labai laiminga, nes Viešpats mano sielai teikia ramybės, duoda jėgų, minčių, mano aplinkoj yra simpatingų sielų, kurios mielai bendrauja su manim ir visur padeda man. Sieloj visiškai giedra" (1952 08 07).

„Viešpats to panorėjo, kad pajausčiau kenčiančio žmogaus dalią, kad pamatyčiau nelaimingą žmogų. Čia atsiveria verkianti siela, čia patirtis ir pažinimas auga" (paskutinis laiškas su data, 1954 01 06).

Liudijimai

Kai kurios su Adele Dirsyte kartu išvežtos ar vėliau lageriuose su ja buvusios ir dirbusios lietuvaitės kalinės išliko gyvos ir, išėjusios į laisvę, grįžo į Lietuvą. Jos buvo apklaustos, ką žino apie ją. Visos pasisakė apie ją labai teigiamai. Štai keletas jos apibūdinimų.

„Labai pagarbiai prisimenu Adą Dirsytę, tai buvo tikrai neeilinė asmenybė. Ji buvo už mus kiek vyresnė, tikra mūsų globėja, patarėja ir auklėtoja, tarsi vyresnė sesuo ar net motina" (Valerija Bagdonaitė-Čepienė).

„Mokytoja žinojo, kaip mus išblaškyti, kaip nuvyti baimę, kaip nušluostyti ašaras" (Aleksandra Baranauskaitė-Čiurlienė).

„Dirsytė skyrėsi iš kitų. Kažkokia jėga traukė prie jos. Šios moters išsilavinimas, erudicija, gyvenimo patirtis spinduliavo jos akyse, žodžiuose, elgesyje" (Danutė Ulozaitė-Lašinskienė).

„Apie tragiško likimo žmogų Adelę Dirsytę galiu pasakyti tiek: buvo ne šio pasaulio žmogus. Ją viskas žeidė labiau nei mus, kurios buvome jaunatviškai naivios. Tokie žmonės lūžta kaip medžiai, kurie nelinksta" (Leokadija Ališauskaitė-Paulionienė).

Žiaurumu suluošinta

Su A. Dirsyte paskutiniais gyvenimo metais koncentracijos stovykloje buvusios jos draugės kalinės tiksliausiai gali paliudyti apie jos žiauraus traktavimo padarinius. Valdžia įsitikino, kad ji gyvu žodžiu, bendromis maldomis, maldaknygių platinimu, slaptais tautiniais, kultūriniais ir religiniais renginiais labai stiprino lietuvaičių kalinių moralę ir dvasią. O tai buvo priešinga valdžios tikslams. Adelė buvo nuo kitų atskirta ir laipsniškai naikinama: nuolat laikoma karceryje, 1954—1955 m. žiemą kažkur išvežta, žiauriai kankinta, laikinai grąžinta fiziškai ir psichiškai palaužta (gal specialiai kitoms pagąsdinti) ir tada galutinai pašalinta.

Gyvų liudininkių yra bent kelios: Zinaida Viščiūtė-Bujanauskienė, Danutė Ulozaitė-Lašinskienė, Janina Šiugždinaitė-Kivinskienė ir kitos. Adelei tuo metu artimiausia Eleonora Vizbaraitė-Šumskienė papasakojo daugiausia; čia parinktos kelios jos pastabos, ką matė, kai Dirsytė, išvežta visą žiemą, buvo grąžinta į karcerį.

„Kai pamatėme Dirsytę, labai nusigandome — jai plaukai buvo nukirpti, visa susisukusi, purvina, sudžiūvusi, išblyškusi, po akimis juodos dėmės... Ji mus pažino, pasisveikinom, pasibučiavom... klausėm, kur ji buvo išvežta, bet tuoj jos protas aptemo, akys pasidarė klaikios, pradėjo ant sienų rodyti nebūtus dalykus, šaukti savo tėvus. Mes išsigandom ir

išbėgom... Aš pas ją nueidavau... kartais ji būdavo rami, labai tyliai kalbėdavo ir man liepdavo tyliai kalbėti, nes muš. Vadinasi, ją mušdavo. Ji karceryje išbuvo labai ilgai... Kartais nuėjusi nieko negalėdavau pakalbėti, o kartais... kalbam, aš jos klausiu, kur ji buvo išvežta, ir tuoj ji pradeda nervintis, dingsta protas. Vieną kartą atėjau — ji rami, sakė, kad buvo kažkokiuose požemiuose, buvo labai šalta. Tada ji ilgai su manimi kalbėjo ir aš pirmą sykį mačiau, kaip rieda ašaros jos veidu; sakė, ten labai žiaurūs tardytojai, ypač vienas žydas, jis nulupęs jai pusę plaukų. Ir parodė galvoje šašus (...) Vieną kartą nuėjau pas ją ... ji gulėjo ant purvino čiužinio... Ji buvo labai rami... Tada ji man pasakė, kad tuoj mirs, nes apleidžia ją jėgos, negali atsikelti, prašė, kad aš pasimelsčiau į Dievo Motiną laimingos jai mirties..." Po poros dienų ją išvežė ir ji daugiau negrįžo.

Adelės seseriai Agnietei Skinulienei paklausus oficialaus informacinio centro, 1997 10 03 pažyma buvo atsakyta, kad Adelė Dirsytė mirė 1955 m. rugsėjo 26 d. Chabarovske.

Pašaukta Dievo Apvaizdos

Tautai ir žmonijai kritišku metu Dievo Apvaizda pašaukia Jam ištikimą asmenį būti Jo gerumo įrankiu, žmonėms pavyzdžiu ir tarpininku. Tokia yra ir Adelė Dirsytė. Tokia ji buvo jau Sibire priverčiamųjų darbų stovykloje, guosdama kartu kalinamąsias, jas stiprindama malda, pavyzdžiu, artumu. Lietuvai tapus nepriklausoma ir sugrįžus gyvoms išlikusioms jos draugėms liudytojoms, atsirado galimybė skelbti apie nepaprastą Adelės artimo meilę ir ištikimybę Dievui net sunkiausiomis specialiai bedievių „nužmoginimo inžinierių" asmenims sunaikinti sudarytomis sąlygomis. Žlugo sovietų imperija. Žlugo jų kurta sovietinė sistema. Tačiau visuomenėje liko nemaža jos karčių vaisių, net ir pačioje 50 metų sovietų bedievišką priespaudą iškentėjusioje mūsų tautoje. Adelė lieka mūsų tautai Dievo pašauktas pavyzdys, kaip nepalankiomis sąlygomis likti Jam ištikimam, kaip malda palaikyti ryšį su Juo, kaip mylėti žmones, net priešus.

Šis leidinys yra skirtas — susipažinti su Adelės Dirsytės gyvenimu, veikla ir raštais. Juose galima įžvelgti josios asmenybę, ypač — kaip gyvą Dievo įrankį: silpnos prigimties, bet Dievo malone nepalaužiamą. Kaip tik josios silpnumu pasireiškia Dievo galia: Jo gėrio pergalė prieš bedievišką blogį. Tam pačiam blogiui — tautoje ir savyje — tenka mums pasipriešinti. Besipriešinant reikia daug stengtis ir labai pasitikėti. Stengtis patiems, o pasitikėti Dievu. Čia Adelė Dirsytė yra pavyzdys ir tarpininkė.

MALDAKNYGĘ REKOMENDAVO AŠTUONI KARDINOLAI

Septyni kardinolai rekomendavo Sibire Adelės Dirsytės parašytą maldaknygę savo kraštų tikintiesiems. Čia spausdiname jų pasisakymus įvairių maldaknygės vertimų įvaduose. Ganytojų žodžiuose galima rasti ir mums, lietuviams, tinkamų paskatinimų.

Iš Sibiro kalėjimo nė negalėtų kilti dar gražesnio ir viltingesnio dokumento. Tai įrodymas — jei įrodymo reikia, kad žiaurus tironas gali užmušti kūną, bet sielos — niekada. Tik tos sielos, kurios yra arti Dievo ant kryžiaus ir arti sopulingosios Jo Motinos, gali šiose maldose taip išreikšti savo atsidavimą, meilę ir atlaidumą.

Kardinolas Richard Cushing,
Bostono arkivyskupas, JAV, 1960

Brutalios jėgos kalinamus Kristus padarė savo meilės kaliniais ir vedė juos herojiška dorybe amžinam atpildui dangaus link – mums jie šiandien yra įkvėpiantis pavyzdys ir dangiška paguoda.

Kardinolas Jos. Frings,
Koelno arkivyskupas, Vokietija, 1960

Ar žmogus dar gali melstis, kai jo medžiaginiai ir psichologiniai trūkumai yra tokie milžiniški, kad jis jaučiasi apleistas ir Dievo, ir žmonių (...) *Marija, gelbėki mus* yra tikrai didinga literatūra ir tikrai gili teologija.

Kardinolas Bern. Alfrink,
Utrechto arkivyskupas, Olandija, 1961

Kokios gražios maldos yra šioje knygelėje, — ištryškusios iš paprastų ir tyrų, Sibiran ištremtų lietuvaičių širdžių. Jos tarsi žydinčių gėlių darželis, kvapnios lyg smilkalų debesis, skambios lyg angelų giesmė. Tiktai skausmo išmėgintos ir malonės paliestos sielos galėjo šitaip melstis ir parašyti. Šie

žodžiai gimė ne vien iš kilnaus žmogiško ir krikščioniško įkvėpimo, bet ir iš niekad neblėstančio Tėvynės ilgesio, negęstančio tikėjimo įkarščio ir gilios meilės.

Ištremtieji lietuviai! Kad ir kur kur atsidurtumėte, apmąstykite šį giliamintį psalmyną. Skaitykite jį su ašara akyse, su džiaugsmu širdyje — nestokokite šviesos, paguodos ir ramybės.

Kardinolas Carlo Confalonieri, Roma—Vatikanas, 1962

Šioje mažoje maldaknygėje slypi dinamiška maldos jėga, kurią kiekvienas gali rasti. Jaunos moters parašyta savo draugėms tremtyje, ji liudija, kad Dievo Dvasia pasitikinčių žmonių dvasia negali būti nugalėta brutalios jėgos, nors ši būtų įsitikinusi galinti užkariauti visą pasaulį.

Žmogaus minties ir valios lenkiama ir naudojama fizinė jėga gali užkariauti ir valdyti medžiaginį pasaulį. Ji gali net užmušti kūną, sunaikinti miestus ir užimti valstybes. Tačiau ji negali užkariauti nei valdyti žmonių sielų, kurios pasitiki Dievo Dvasia.

Ši knygelė rodo nenugalimą Tikėjimo, Vilties ir Meilės jėgą, Šventosios Dvasios vaisius, kurie duodami mums, kad Visagalį visų daiktų Kūrėją galėtume vadinti „Tėve mūsų", o Jėzų — mūsų Broliu.

Skaitykime šį maldų rinkinį ir dovanokime jį kitiems. Kaip matome iš šių herojiškų pavyzdžių, jis panaikina tamsą Dievo šviesa.

Kardinolas Antonio Caggiano,
Buenos Aires arkivyskupas, Argentina, 1962

Parašytos sunkiausiomis ir beviltiškiausiomis sąlygomis, šios maldos įrodo, kad sielos gali pakilti aukštai virš medžiaginio pažeminimo tikėjimo ir meilės sparnais.

Šios maldos kvėpuoja Kristaus dvasia. Nuo tada, kai jis meldėsi už savo užmušėjus, kas gi girdėjo tokią maldą, kaip ši: „Jėzau, pasigailėk tų, kurie smerkia; pasigailėk neteisingų teisėjų"?

Kardinolas John C. Heenan,
Westminsterio arkivyskupas, Anglija, 1964

Negali nesijaudindamas skaityti keturių jaunų į Sibirą ištremtų lietuvaičių juoda ant balto parašytų ir netyčiomis surastų maldų. Jos visko neteko. Apimtos nerimo, suspaustos kančios, ištremtos ir įkalintos, visiškai atskirtos, be Eucharistijos artumo, be vilties į ką nors atsiremti. Šias maldas jos rašė su meile. Savo širdyje rado žodžius, kuriais šaukėsi Dievo visiškai pasitikėdamos su vaikiškais jausmais.

Kviečiu Prancūzijos jaunimą perskaityti šiuos puslapius ir apmąstyti, ką jos byloja, kaip šios jų sesės, kalinamos lietuvaitės, suspaustos skausmo, sumaterialėjusio modernaus pasaulio aplinkoje visada rasdavo Dievą.

Kardinolas Feltin,
Paryžiaus arkivyskupas, Prancūzija, 1967

JEI REIKIA AUKŲ...

Jei reikia aukų, imk jas iš manęs,
tik duok man kankinių drąsos ir stiprybės.
Amen.

Paskutiniai Adelės Dirsytės žodžiai maldaknygėje
Marija, gelbėki mus

Didžiadvasiško Dievo sutvarkymu, šventų asmenų, kaip Adelė Dirsytė, oficialus paskelbimas palaimintuoju arba šventuoju bent iš dalies priklauso ir nuo kitų asmenų pastangų: vieni atpažįsta jų herojišką gyvenimo kelią, tai liudija žodžiais ir raštu; kiti prašydami per jų užtarimą, gauna Dievo (kartais net stebuklingų) malonių, o dar kiti, įsitikinę jų šventumu, prašo Dievo, kad jie paties Dievo garbei ir žmonių gerovei būtų Bažnyčios paskelbti palaimintaisiais ar šventaisiais. Pastarųjų norą kristalizuojant į žodžius, apačioje pateikiama Kauno arkivyskupo Sigito Tamkevičiaus aprobuota malda, prašant Dievo, kad Adelė Dirsytė būtų paskelbta palaimintąja.

M A L D A
prašant Adelę Dirsytę paskelbti palaimintąja

Viešpatie Dieve,
tikėjimo, vilties ir ištvermės šaltini!
Tu palaikai ir stiprini
pasitikinčius ir sekančius Tavimi.
Žiauriuose Sibiro lageriuose
daugelį metų stiprinai
mokytoją Adelę Dirsytę,
kad liktų ištikima Tavo valiai
ir pamokančiu pavyzdžiu artimui.
Viešpatie, suteik malonę,
kad mokiusi žodžiu ir savo gyvenimu,
o tikėjimą paliudijusi kankinyste,
galėtų tapti mūsų užtarėja Danguje.
Amen.

Sibiro maldaknygės vertimų kolekcija

Kęstutis A. Trimakas
ŠAUKSMAS iš SIBIRO
Adelė Dirsytė ir kalėjime sudaryta maldaknygė
Redaktorė *A. Pribušauskaitė*

1,5 sp. l. Užsakymas 5-525
Išleido Marijonų talkininkų centras, Laisvės al. 101a, Kaunas
Spaustuvė „Morkūnas ir Ko", Draugystės 17, Kaunas